

O'QUVCHI YOSHLARNI SHAXS SIFATIDA SHAKLLANISHIDA IJODIY-MADANIY MASALALAR AHAMIYATI

Sh.S.Jumanov

Samarqand davlat chet tillar instituti tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7370515>

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar sirasiga kiruvchi ijodiy-madaniy ishlarning mazmun mohiyati, o'quvchilarni shaxs sifatida shakllanishida ijodiy-madaniy faoliyatning ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Shuningdek badiiy to'garaklarda o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga doir mulohazalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: stereotip, intuitiv, konstruktiv, ekspressiv, semantik, ijodiy tarbiya, ijodiy tasavvur.

ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСКО-КУЛЬТУРНОЙ ПРОБЛЕМЫ В ЛИЧНОСТНОМ ФОРМИРОВАНИИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В данной статье рассматривается содержание творческой и культурной деятельности, входящей в состав духовно-просветительской деятельности в общеобразовательной школе, освещается значение творческой и культурной деятельности в формировании учащихся как личности.

Ключевые слова: стереотип, интуитивное, конструктивное, выразительное, смысловое, творческое образование, творческое воображение.

THE SIGNIFICANCE OF THE CREATIVE AND CULTURAL PROBLEM IN THE PERSONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Abstract. This article discusses the content of creative and cultural activities that are part of spiritual and educational activities in a comprehensive school, highlights the importance of creative and cultural activities in the formation of students as individuals.

Keywords: stereotype, intuitive, constructive, expressive, semantic, creative education, creative imagination.

Bugungi kunda yurtimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar va bunyodkorlik ishlari natijasida xalqimizning ongu tafakkuri, dunyoqarashi zamonga mos ravishda o'zgarib bormoqda. Jamiyatimizda «Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari» degan hayotbaxsh g'oya muhim ijtimoiy voqelikka aylanib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26 martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5040-son Qarori bu borada muhim qadam bo'ldi. Mazkur qarorda, ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni tashkil etishda yaxlit tizim mavjud emasligi, xalqimiz, ayniqsa yoshlarni ma'naviy tahdidlardan himoya qilish borasida yetarli darajada tashkiliy-amaliy va ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmayotgani qayd etilgan. Shu bilan bir qatorda mavjud muammolarni hal etish, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning samarasi va ta'sirchanligini oshirish, ko'lami va miqyosini yanada kengaytirish, mamlakat aholisi, avvalo, yoshlar qalbida amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik hissini kuchaytirish, sohadagi ishlarni muvofiqlashtirishning yagona tizimini yaratish maqsadida qator vazifalar belgilangan. Jumladan, ezgulik va insonparvarlik tamoyiliga asoslangan «Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari» g'oyasini keng targ'ib etish orqali jamiyatda sog'lom dunyoqarash va bunyodkorlikni umummilliy harakatga aylantirish, oila, ta'lim tashkilotlari va mahallalarda ma'naviy tarbiyaning

uzviyligini ta'minlashni yo'l qo'yish zarur. Qarorda belgilanganidek, ta'lim tashkilotlarida madaniy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha alohida tartib joriy etilgan bo'lib, unga ko'ra har bir umumta'lim muassasasida joriy etilgan ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi lavozimini shakllantirish belgilab qo'yildi [1].

Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchilarning vazifalari qo'yidagilardan iborat:

- o'quvchi-yoshlar bilan doimiy muloqot qilish mazkur sohadagi dolzarb muammolarni aniqlash, hal etish va ko'maklashish;
- o'quvchilar ongiga Ona-Vatanga sodiqlik va uning taqdiri uchun daxldorlik hissini singdirishga, ularda yot g'oya va qarashlarning salbiy ta'siriga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- o'quvchi-yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish uchun zarur bo'lgan turli ijodiy va ta'lim to'garaklari, sport seksiyalari faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan loyihalar;
- yuksak ma'naviyatli, qat'iy hayotiy pozitsiya, keng dunyoqarashga ega bo'lgan fidoyi va vatanparvar yoshlarni tarbiyalash;
- iste'dodli ijodkor o'quvchilarni atoqli adiblar nomidagi ijod maktablari faoliyati bilan yaqindan tanishtirish orqali kelajakda ularning ijod maktablarida ta'lim olishlariga motivatsiya berish;
- taniqli yozuvchi va shoirlarni jalb qilish orqali umumta'lim maktablarida adabiy-badiiy kechalar tashkil qilish;
- badiiy adabiyot, ijodiy jarayonlarga qiziqtirish orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj, tarbiyasi og'ir bolalarning ma'naviy-ruhiy holatini yaxshilashga yordam berish. [2.4-b].

O'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy shakllantirish muammolarini o'rganish tabiatan murakkab, integratsiyalashgan bo'lib, falsafa, sosiologiya, madaniyatshunoslik, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy-madaniy faoliyatning muammoli sohalari chorrahasida joylashgan. O'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy va tarbiyasi murakkab, ko'p qirrali jarayondir. Bu madaniyat, jamiyat va madaniy-tarixiy rivojlanishda insoniyatning ongini shakllantiradigan ajralmas jarayondur.

Ushbu muammoning pedagogik tomonini o'rganish uchun "madaniyat", "shaxsning ijodiy madaniyati", "ijodiy tarbiya", "yoshlar" kategoriyalarining muhim asoslarini tahlil qilish, shuningdek bo'sh vaqtlar sharoitida o'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy faoliyatni shakllantirish mohiyati va o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish zarur.

Pedagogik faoliyatning eng muhim jihati madaniy-ijodiy faoliyatni shakllantirish tarbiyasidir. Madaniy-ijodiy tarbiya shaxs kamolotining asosini tashkil etadi, insonning dunyo bilan munosabatlarining barcha tomonlari va shakllariga, uning ijodiy rivojlanishi, intellektual salohiyati, hissiy holati va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. [3.1-2b].

Madaniy-ijodiy tarbiya, o'quvchilarni dunyo madaniyati va san'ati xazinasini bilan tanishtirish - bularning barchasi tarbiyaning asosiy maqsadiga - yaxlit shaxs va ijodiy rivojlangan shaxsni shakllantirish uchun zarur shartdir.

O'rnatilgan tarbiyaviy ish tajribasiga tayanib, madaniy-ijodiy tarbiyaning quyidagi tarkibiy qismlari ajratiladi.

- madaniy-ijodiy, shaxsning ijodiy madaniyatining nazariy va qadriyat asoslarini yaratish;

- shaxsning badiiy madaniyatini ko'nikmalar, bilimlar, qiymat yo'nalishlari, didlari birligida shakllantiradigan o'quv-nazariy va badiiy-amaliy ifodasida badiiy ta'lim;

- shaxsiyatni takomillashtirishga qaratilgan ijodiy o'zini o'zi tarbiyalash;

- ijodiy ehtiyojlar va qobiliyatlarni tarbiyalash. Ikkinchisi orasida konstruktiv qobiliyatlar alohida ahamiyatga ega:

- individual ifoda, intuitiv fikrlash, ijodiy tasavvur, muammolarni ko'rish, stereotiplarni yengish va boshqalar. [4.54-55b]

Ushbu masala bo'yicha o'rganilgan materiallar asosida biz yoshlarning ijodiy madaniyati ijodiy ongning, ijtimoiy ongning ajralmas qismi sifatida shakllanish darajasini tavsiflovchi, nafaqat iste'molda, balki badiiy ijodkorlik qadriyatlarini yaratishda ham namoyon bo'ladigan murakkab, ko'p qirrali ijtimoiy-pedagogik hodisa degan xulosaga keldik.

Biz ijodkorlik madaniyatini shaxsning ijodiy tuyg'ularini, bilimlarini, e'tiqodlarini, hissiy sezgirliklarini, shaxsiy badiiy ijodkorlik qadriyatlarini yaratish, saqlash va tarqatish qobiliyatini shakllantirishga hissa qo'shadigan, ijodiy o'zini o'zi anglashga imkon beradigan shaxsning ajralmas sifati sifatida tushunamiz.

Tugaraklar (birlashmalar) badiiy va ijodiy faoliyatida yoshlarning ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish - bu shaxsning madaniy-hordiq faoliyati subyekti sifatida uning qiziqishlari, moyilligi, qobiliyatlari, ijodiy rivojlanishi uchun qadriyatlariga muvofiq rivojlanishini ta'minlaydigan tashkiliy va pedagogik sharoitlarni yaratishning murakkab jarayonidir. [5.44-b].

Shaxsning ijodkorlik madaniyatini shakllantirishning obyektiv sharti - bu moddiy va ma'naviy qadriyatlarining rivojlanish darajasi va ularning jamiyatda tarqalish darajasi. Muayyan shaxsni ushbu qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni yaratish, iste'mol qilish, saqlash, tarqatish fikrga ko'ra, har bir kishining umumiy va ijodkorlik madaniyatini shakllantirishning ajralmas shartidir.

O'quvchi yoshlarning ijodiy madaniyati darajasi bir xil ijodiy ong darajasi kabi, u hayot davomida individual rivojlanishiga qarab o'zgaradi. Yoshlarning ijodkorlik ehtiyojlari, qiziqishlarini rivojlantirish, shakllantirish va qoniqtirishning samarali usullari va shakllarini, ularning mazmuni va tabiatini, shuningdek, ularning rivojlanishi va o'zgarishi tendensiyalarini bilsak bo'ladi. Agar biz badiiy ijodkorlikni insonning ijodiy-madaniy faoliyati deb hisoblasak, unda badiiy ijodkorlik faoliyatini o'zgartiruvchi prinsipi quyidagicha namoyon bo'ladi:

-badiiy ijodkorlik asari odamlarga ijodiy ta'sir ko'rsatadi;

-o'quvchilarni yo'naltirilgan va qiymatga yo'naltirilgan faoliyatga jalb qilish, jamiyatni ijtimoiy o'zgartirishda qatnashish;

- badiiy ijodning o'ziga xos jarayoni bu xayolot, taassurotlar, voqyelikdan kelib chiqqan faktlar yordamida muayyan o'zgarish, bunda muallif hayotiy materialni tasvirga aylantiradi, yangi voqyelik-san'at olamini yaratadi;

Ijodiy-madaniy faoliyat barcha turdagi faoliyatning ijodiy tomonini, shu jumladan san'at asarlari va boshqa badiiy qadriyatlarini yaratish bo'yicha ijodiy faoliyatni o'z ichiga oladi. Insonning ijodiy faoliyati ijodiy qobiliyat, ijodiy bilim, ko'nikma va ko'nikmalar mavjud bo'lganda mumkin va quyidagi elementlardan iborat.

a) faoliyatning badiiy va ijodkorlik tomoni;

b) badiiy asarlar va boshqa qadriyatlarni yaratish bo'yicha ijodiy faoliyat. Badiiy ijodkorlik ijodiy faoliyat bilan o'zaro bog'liq bo'lib, insonning ijodiy madaniyati tarkibiy qismidir. Ijodiy ong quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- a) ijodiy idrok;
- b) ijodiy did;
- v) ijodiy ehtiyojlar va qiziqishlar;
- d) ijodiy tuyg'u;
- e) badiiy va ijodiy qobiliyatlar;
- f) badiiy-majoziy fikrlash. [6.87-b]..

Ijodiy-madaniy tugaraklari sharoitida o'quvchi yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirish jarayoni bilan bog'liq ijodiy muhit quyidagi imkoniyatlarga ega.

- madaniy va badiiy qadriyatlarni yaratadi, jamlaydi, saqlaydi;
- ushbu muhitda mavjud bo'lgan va rivojlanayotgan me'yorlar, qoidalar, urf-odatlar orqali ijtimoiy va madaniy faoliyatni tartibga soladi;

- ijodiy-madaniy tarbiya jarayonining kognitiv asosiga aylanadigan turli xil ma'lumotlarni tarqatadi;

Ijodiy muhitni yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida qo'llashning pedagogik shartlari quyidagilardan iborat: ijodiy muhitni shakllantirishda oquvchilarning ishtirok etishining qiymat-semantik asoslarini yangilash; yoshlarni ijodiy muhitini shakllantirish jarayoniga jalb qilish; ijodiy muhitni ta'lim tashkilotining mohiyatini aks ettiradigan elementlar bilan to'ldirish.

Yoshlar yashaydigan ijodiy muhitning uyg'unligi, ularni qabul qilish va baholashning asosiy mezonlariga rioya qilish bilan belgilanadi:

a) atrofda ijodiy muhitda o'z-o'zini anglash, yirik voqyealarning madaniy ahamiyatini anglash qobiliyati; xotirjamlik, o'ziga ishonch, ma'naviyat, konfort hissi istagi bilan ifodalangan o'zini o'zi qadrlash;

b) quvonch, hayrat uyg'onishiga hissa qo'shadigan chinakam ijodiy baho; odamni ijodiy to'ldirish hissiyatni belgilaydi.

d) amaliy qulayliklar va psixologik qulaylikni, ijodiy muhitning mikroiklimini baholash, bu inson madaniyati va ijtimoiy-madaniy muhitning o'zaro moslik darajasi to'g'risida umumiy tasavvurni shakllantiradi.

Ijodiy-madaniy tugaraklari (birlashmalari) ijodiy muhitni tashuvchisi vazifalarini bajarishlari kerak. Va bu, o'z navbatida, ijtimoiy-madaniy tadbirlarni tashkillashtirish tabiatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va o'quvchilarni unda faol ishtirok etishga majbur qiladi. Yoshlar manfaatlarining iyerarxiyasi va yo'nalishi doimiy ravishda o'zgarib turishini yodda tutish kerak. Pedagogik jihatdan tashkil etilgan ijodiy faoliyatning vaqtini, joyini va turini tanlash bunga bog'liq.

O'quvchilarning ijodiy madaniyatini shakllantirish jarayonini samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bo'sh dam olish tugarak (birlashmalari) rahbarining shaxsiy fazilatlariga katta ahamiyatga ega: ijodiy tarbiyaga sodiqlik, talablarga muvofiqlik, ehtiyotkorlik va o'zini nazorat qilish, oldindan aytib bo'lmaydigan vaziyatlarda xatti-harakatlar barqarorligining namoyishi sifatida; intellektual, ixtiyoriy va hissiy stresslarga bardoshlik; katta hajmdagi ma'lumotlarni idrok etish va qayta ishlash qobiliyati; kuzatish, ajoyib xotira; sezgirlik, hissiy sezgirlik, hamdardlik (hissiyotga berilish, odamlarning kayfiyatini anglash, ularning munosabatlari va

umidlarini aniqlash qobiliyati) pedagogik xushmuomalalik, ziddiyasiz, tashqi ko'rinishlarning yetarliligi, xushmuomalalik; ochiqlik; keng ufqlar; etakchilik fazilatlarining mavjudligi (tashabbuskorlik, ishonirish qobiliyati). Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, biz quyidagi xulosalarga keldik:

1. O'quvchi yoshlarni shaxs sifatida shakllanishida ijodiy-madaniy tadbirlar ijodiy madaniyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi kuchli vositadir, bu yoshlarning shaxsiy salohiyatini, hissiy va ixtiyoriy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi, ularning ijodiy faolligi va jamiyatdagi ishtirokini rag'batlantiradi.

2. O'quvchilarni ijodiy faoliyatiga jalb qilish orqali shaxsning ongi va xatti-harakatlariga maqsadli va tizimli pedagogik ta'sirlarning uyg'unligi, bunda shaxsni ijodkorlik va voqyelikni ijodiy idrok etish jarayoniga jalb qilish mexanizmlarini ishlab chiqish, biz bo'sh vaqtlarda oquvchilarning ijodiy madaniyatini shakllantirish mohiyati sifatida belgilanadi.

3. O'quvchi yoshlarining ijodiy-madaniy tugaraklari (birlashmalari) faoliyatida ijodiy madaniyatini shakllantirishning mazmuni bo'sh vaqtning maxsus pedagogik salohiyati bilan belgilanadi va ijodkorlikning madaniy va qadriyat shakllariga va ijodiy jihatdan tashkil etilgan muhitga qo'shilish orqali shaxsning ongi va xatti-harakatlariga maqsadli va tizimli pedagogik ta'sirlarning yig'indisidir.

4. Ijodiy-madaniy tugaraklari sharoitida o'quvchi-yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirishning o'ziga xos xususiyati pedagogik jarayonning vaqt ko'rsatkichini cheklash va ta'lim faoliyati jarayonida ijtimoiy-madaniy texnologiyalardan foydalanish, bu shaxsning individual xususiyatlari bilan belgilanadi va uni san'atning turli xil turlari bilan tanishtirishdan iborat. madaniy qadriyatlarni yaratish, ijodiy dunyoqarashni kengaytirish, ijodkorlikni rivojlantirish, ma'naviy va axloqiy fazilatlar va tuyg'ular.

5. Ijodiy-madaniy faoliyatining ko'rib chiqilgan o'ziga xos xususiyatlari ulardan oquvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muvaffaqiyatli foydalanishga imkon beradi.

REFERENCES

1. Elektron manba: Y.Shodiyeva, G.Qodirova. "Maktablarda ijodiy-madaniy muhit takomillashadi". <http://uchildiz.uz/>, -2021
2. B.Qodirov, O.Yakupova. Sh. "Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchilar uchun metodik qo'llanma". –T.:, 1921.
3. Nishonova Z.T. Ijodiy mustaqil fikrni tarbiyalashda o'qituvchining rolini yanada oshirish // Ta'lim va tarbiya, 2001. – № – 1-2.T., 2011.
4. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности. – М. Педагогика, 1986.
5. Ismoilova M.E. Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarning ma'naviy-ahloqiy fazilatlarini shakllantirish. Ped. fan. nomz. diss.–T. 2006.
6. Файзуллина С.Х. Эстетическое воспитание учащихся (на примере Узбекистана). –Т.: Ўқитувчи, 1991
7. Toshmatov O'. Badiiy jamoalar bilan ishlash uslubiyoti. /Respublika metodika va axborot markazi. –T., 2006.